

150 років фундаторові судової фотографії, видатному вченому, публіцисту Рудольфу Арчибальду Рейссу

Елла Сімакова-Єфремян

доктор юридичних наук, професор, заслужений діяч науки і техніки України, заступник директора з наукової роботи, Національний науковий центр «Інститут судових експертиз ім. Засл. проф. М. С. Бокаріуса» Міністерства юстиції України, м. Харків, Україна, ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-8246-7688>, e-mail: simakova@hniise.gov.ua

Олександр Свідерський

кандидат юридичних наук, старший дослідник, завідувач лабораторії теоретичних досліджень, міжнародної, редакційно-видавничої та науково-методичної діяльності, Національний науковий центр «Інститут судових експертиз ім. Засл. проф. М. С. Бокаріуса» Міністерства юстиції України, м. Харків, Україна, ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-2435-3823>, e-mail: svidersky.oleksandr@nncise.org.ua

Анатолій Тяпкін

завідувач сектору лабораторії теоретичних досліджень, міжнародної, редакційно-видавничої та науково-методичної діяльності, Національний науковий центр «Інститут судових експертиз ім. Засл. проф. М. С. Бокаріуса» Міністерства юстиції України, м. Харків, Україна, ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-0533-8409>, e-mail: tyapkin@ukr.net

Рудольф Арчибальд Рейсс — відомий учений-криміналіст, публіцист, хімік, професор Лозаннського університету. Його вважають одним із піонерів криміналістики, аналізу й інтерпретації речових доказів, зібраних на місці злочину. Його новаторство на початку XX ст. дало поштовх активному розвитку криміналістичних наук. Рейсс також сприяв створенню Інституту криміналістики Лозаннського університету, який є одним із найвідоміших у світі навчальних закладів у галузі криміналістики. Дослідник розробив багато методів, якими криміналістична спільнота послуговувалася понад 100 років у розслідуванні злочинів усіх видів. Він удосконалив застосування фотографії для документування місць злочинів і судових доказів. Зрештою, його викладання вплинуло на започаткування підрозділів кримінальних розслідувань у багатьох поліцейських відомствах по всьому світові, які почали розслідувати злочини за допомогою науки.

Ключові слова: Рудольф Арчибальд Рейсс; методи криміналістики; документування місць злочинів; судова фотографія.

150 Years Since the Birth of Rodolphe Archibald Reiss: Founder of Forensic Photography, Renowned Scientist and Publicist

Ella Simakova-Yefremian, Oleksandr Sviderskyi, Anatoliy Tiapkin

Rodolphe Archibald Reiss was a famous forensic scientist, publicist, chemist, and professor at the University of Lausanne. He is considered one of the pioneers of forensic science, analysis, and interpretation of physical evidence collected at a crime scene. His innovations in

the early twentieth century played a key role in advancing the development of forensic science. Reiss also aided in the creation of the Institute of Forensic Science at the University of Lausanne, which is one of the world's leading educational institutions in the field of forensic science. The researcher developed many methods that the forensic community has used for over 100 years to investigate crimes of all kinds. He advanced the use of photography to document crime scenes and forensic evidence. Ultimately, his teaching was influential in the establishment of criminal investigation units in many police departments around the world that began to investigate crime through science.

Keywords: *Rodolphe Archibald Reiss; methods of forensic science; crime scene documentation; forensic photography.*

Рудольф Арчибальд Рейсс народився 8 липня 1875 року як дев'ятий (за іншими джерелами — восьмий) із десяти дітей у родині землевласника Фердинанда Рейсса з Гехтсберга (нині — м. Гаузах у південній німецькій провінції Баден).

Здобувши початкову й середню освіту в Німеччині, через стан здоров'я в серпні 1893 року переїхав з родиною до Лозанни (Швейцарія), у романський кантон Во. Рейсс почав вивчати хімію в Лозаннському університеті й у червні 1898 року здобув ступінь доктора хімії. Рудольф Арчибальд з юних років також цікавився фотографією.

Рейсс отримав швейцарське громадянство в 1901 році. Він оселився в Пуллі поблизу Лозанни в 1904 році, де збудував будинок (віллу Люм'єр). Навчаючись у Лозанні, він брав активну участь у фотографічних клубах і конкурсах. Він також був співзасновником журналу *Revue Suisse de Photographie* («Швейцарський огляд фотографії»), у випусках якого він оприлюднив численні статті, зокрема про хімічні й технічні процеси фотографії. У 1899 році його призначили керівником фотолабораторії Лозаннського університету.

Рейсс вирушив до Парижа приблизно в 1900 році, щоб удосконалити свої знання з криміналістики під керівництвом Альфонса Бертільйона (1853—1914) — видатної постаті в цій новій дисципліні, тодішнього керівника служби ідентифікації префектури поліції Парижа. Бертільйон був одним із розробників методів ідентифікації, до яких також належать Едмон Локар (1877—1966), директор лабораторії технічної поліції в Ліоні, австрійський юрист Ганс Гросс (1847—1915) і Сальваторе Оттоленгі (1861—1934), засновник Школи наукової поліції в Римі. Бертільйон розробив техніку судової антропометрії (також звану як бертільйонаж) — метод ідентифікації осіб на основі вимірювання кісток.

У 1901 році Рейсс здобув звання приват-доцента фотографії в Лозаннському університеті, де з 1902 року читав курс судового застосування фотографії, який містив також учення Бертільйона про процеси сигнальної фотографії. Його праця «Судово-медична фотографія», яку він присвятив Альфонсу Бертільйону, вийшла друком наступного року. У 1906 році Рейсса призначили екстраординарним професором наукової фотографії

та судової медицини. Його інавгураційну лекцію у повному обсязі оприлюднив французький журнал *«Архіви кримінальної антропології, кримінології та нормальної і патологічної психології»*, редакцію якого очолював Александр Лакассань (1843—1924) — професор судової медицини на медичному факультеті Ліона. У цій промові Р. А. Рейсс зазначив важливу роль фотографії для розкриття кримінальних розслідувань. Офіційне й інституційне визнання криміналістики як академічної дисципліни сталося завдяки створенню Рейссом Інституту криміналістики (1909) в Університеті Лозанни (нині — Школа кримінальних наук), яким він керував до 1919 року.

1909 року він запроваджує першу академічну програму судової експертизи й Інституту судової експертизи в Лозаннському університеті. Інститут, який він створив, відсвяткував своє 100-річчя в 2009 році та перетворився на головну школу — Школу кримінальних наук, складовими якої є судова експертиза, кримінологія та кримінальне право на факультеті права й кримінального правосуддя Університету Лозанни. Ця перша криміналістична школа університетського рівня забезпечила найвищу якість викладання криміналістичних наук. Тоді як інші школи, засновані пізніше, не пережили Першої та Другої світових воєн, ця школа вистояла, оскільки була розташована в нейтральній Швейцарії. Вона й до сьогодні є одним із провідних світових університетських криміналістичних інститутів.

Під час Першої світової війни кар'єра Рейсса зазнала неочікуваної зміни. У вересні 1914 року він вирушив до Сербії для розслідування військових злочинів. У 1919 году Рейсс оселився в Белграді. Він першим розкрив світові численні злочини та звірства у Мачві й інших місцях. Поознайомився з голландським лікарем Аріусом ван Тієнховеном, який раніше розпочав розслідування військових злочинів проти цивільного населення.

У 1911 році Рейсс видав друком *«Посібник наукової поліції. Том I. Крадіжки та вбивства»*, у якому виклав методи, застосовувані науковою поліцією того часу для розслідування, збирання та аналізування доказів, пов'язаних з крадіжками й убивствами. Рейсс ставив собі за мету оприлюднити також *«Том II. Підробка»*, *«Том III. Ідентифікація»* і *«Том IV. Організація сучасної кримінальної поліції»*: на жаль, участь у війні в Сербії, що тривала наступні роки, не сприяла цьому.

Такі країни, як Франція, Німеччина, Греція, Бразилія та інші запрошували Рейсса виступати на конференціях і допомагати у розвитку криміналістики. Три місяці 1913 року Рейсс провів у Сан-Паулу, Бразилія, викладаючи криміналістику поліцейським слідчим.

У 1915 році Рейсс повернувся до Сербії. За час його відсутності фінансування Інституту наукової поліції опинилося під загрозою. Рейсс негайно відреагував із Сербії та написав кілька листів на підтримку статусу навчального закладу. У 1919 році

професор Рейсс звільнився з Лозаннського університету. Він пояснив, що, по-перше, його тривала відсутність в Університеті не дає йому морального права керувати його наступниками, а по-друге, його близькість до сербської справи суперечила політиці нейтралітету Швейцарії. Швейцарський криміналіст Марк Бішофф замінив Рейсса на посаді директора Інституту наукової поліції.

Рейсс сприяв розвитку поліцейських організацій у Швейцарії та багатьох інших країнах. Він також був одним із учасників Міжнародного конгресу поліції (Париж), який згодом перетворився на Інтерпол. Дослідження С. Мілошевіча доводить, що Рейсс обіймав посаду керівника технічної служби в Департаменті громадської безпеки Міністерства внутрішніх справ, працював у Міністерстві закордонних справ Сербії, на урядових посадах в Греції, акцентуючи увагу на його офіційних звітних місіях на прохання міністра внутрішніх справ до Македонії (1921 і 1922). Рейсс у своїх доповідях різко критикував організацію роботи та місцевої владу Македонії як доволі грабіжницьку, і ці звіти стали початком кінця його кар'єри державного службовця в Королівстві Сербії. Примітним є так званий «політичний заповіт» Рейсса («Слухайте, серби!»), у якому він висловив свою громадянську позицію. Через розбіжності в поглядах із тодішнім урядом, зокрема з Ніколою Пашичем, і не бажаючи брати участі в інтригах, доктор Рейсс вирішив відійти від громадського життя, але не втратив популярності у пересічних

людей. Справді, невдовзі після його другої офіційної поїздки до Македонії Рейсс вийшов у відставку і ніколи більше не працював у громадських та урядових установах, припинив надавати свої послуги белградській поліції з особистих причин і відмовився від пропозиції очолити кафедру Белградського університету.

У 2018 році в Лозаннському університеті відреставрували й оцифрували майже 15 000 його фотографій, понад 13 000 з яких перебувають сьогодні у вільному доступі.

Рейсс став засновником і начальником поліцейської школи в Белграді (1921), яка проіснувала недовго: у 1923 р. її було закрито. Він також брав участь у створенні Червоного Хреста Сербії.

Починаючи з 2011 року, на честь Р. А. Рейсса белградський Університет кримінальних розслідувань і поліцейських досліджень щороку проводить Міжнародну конференцію «Дні Арчибальда Рейсса». Дату проведення чергового наукового заходу призначено на 30—31 жовтня 2025 року. Тема конференції — «Розслідування та доказування сучасних форм злочинності: наукові підходи».

Незважаючи на всі нагороди й медалі, Рейсс завжди стверджував, що єдиною нагородою за все, що він зробив у найважчі дні, є вдячність простого народу. Період з 18 листопада 1916 року до 1 листопада 1918 року, коли Белград було звільнено, Рейсс провів на Македонському фронті.

За заслуги доктора Рейсса удостоєно найвищих нагород — йому присвоєно звання почесного капітана

першого класу сербської армії, а Асоціація офіцерів і воїнів запасу вручила йому почесну шаблю із золотим руків'ям.

Він написав багато видатних праць у своїй галузі: *Photographie judiciaire* («Судова фотографія», 1903); *Manuel du portrait parlé* (1905, перекладений 10 мовами); *Manuel de Police scientifique* («Посібник наукової поліції», 1911, у чотирьох томах, із яких вийшов друком лише перший — *Cambriolages et Homicides* («Крадіжки та вбивства»)).

Після війни він поринув у роботу з модернізації та розвитку держави. Передусім він обстоював ідею відправити 300 сиріт до Женеви, щоб вони мали змогу здобути освіту. Завдяки Рейссу криміналістична техніка в Міністерстві внутрішніх справ відповідала на той час високим стандартам. Він також брав участь у роботі Департаменту документування військових злочинів Міністерства закордонних справ. Деякий час він також працював експертом з фальшивих банкнот у Національному банку в Белграді. Він також був членом урядової делегації Югославії на мирній конференції в Парижі.

Король Александар I подарував Арчибальдові Рейссу земельну ділянку в Топчидері, де той звів у 1921 році будинок у стилі традиційних будинків Шумадії за проектом Лазара Лачковича. Арчибальд Рейсс назвав свою віллу «Добро поле» на згадку про місце, де точилася одна з вирішальних битв на Македонському фронті.

Вілла «Добро поле» розташована на невеликій трикутній території по-

між фруктових садів. Їх посадив сам Рейсс. Будинок, у якому Арчибальд Рейсс провів останні роки свого життя, досі не перетворено на музей, хоча ініціатива пристосування цього приміщення під музей сягає 1992 року.

Смерть доктора Арчибальда Рейсса 8 серпня 1929 року стала раптовою. Пам'ятник докторові Рейссу спорудили в 1931 році на знак вдячності швейцарському криміналісту, публіцисту й почесному капітану сербських збройних сил. Це робота скульптора Марко Брежаніна, її встановили поруч із будинком Рейсса за два роки по його смерті.

Далі ми наводимо праці видатного науковця, присвячені проблемам криміналістики й судової медицини (як прижиттєві, так і більш пізні видання). Цікавим є той факт, що до сьогодні

відомі видавництва (Paris: éditions Charles Mendel; A. Colin; Paris: Payot & Cie, Lausanne; London: George Allen & Unwin Ltd.; New York: Nabu Press; London: Simpkin, Marshall, Hamilton, Kent & Co; London: Hazel, Watson and Viney Ltd. London, Facsimile Publisher, Creative Media Partner, Imprimerie Vreme, Beltrami, Isha Books та ін.) не залишають поза увагою праці доктора Рейсса: «Судова фотографія» (1903); «Посібник з розмовного портретування» (1905); «Посібник з розмовного портретування (метод Альфонса

Бертільйона) для застосування поліцією: з французькою, німецькою, італійською та англійською лексикою» (1905, 2023; том 1); «Наукові методи в судових і поліцейських розслідуваннях» (1906); «Посібник з поліцейської науки (техніка). Передмова Луї Лепіна» (1911); «Внесок у реорганізацію поліції» (1914); «Останній лист до сербів: Слухайте, серби!» (1929, 2005); «Ратні виїзди з Сербії та на Солунський фронт» (2015); «Вибрані твори» (2019; у п'яти томах); «Про Сербію та сербів» (2019) та ін.

Перелік джерел посилання

1. Crijns H. Euroclio. War Surgeon: Arius van Tienhoven in Serbia 1912—1915 / EueoClio : web. URL: <https://euroclio.eu/2016/02/22/war-surgeon-arius-van-tienhoven-in-serbia—1912—1915/> (дата звернення: 28.03.2025).
2. Krivokapić V., Ristović S. Doprinis profesora Dr Rudolfa Arčibalda Rajsa izgradnji policijskog školstva u Srbiji. *Bezbednost*. 2002. Vol. 44. Br. 1. Pp. 117—126. URL: <https://scindeks.ceon.rs/article.aspx?artid=0409-29530201117K> (дата звернення: 28.03.2025).
3. Milosevic S. A contribution to the study of Rodolphe Archibald Reiss's activities in the Kingdom of Serbs, Croats, and Slovenes (1919—1929). *Nauka, bezbednost, policija*. 2001. Vol. 26. Is. 1. Pp. 91—104. DOI: 10.5937/nabepo26-31514 (дата звернення: 28.03.2025).
4. Rajs R. A. Čujte, Srbi. In M. Pršić (Ed.) / *Rodolf Arčibald Rajsa: O Srbiji i Srbima* (Knj. 4). Zavod za udžbenike i nastavna sredstva. 2002.
5. Archibald Reiss / Fandom. Wikipedia : web. URL: https://military-history.fandom.com/wiki/Archibald_Reiss (дата звернення: 28.03.2025).
6. Girardin D. Rodolphe Archibald Reiss / Historischen Lexikons der Schweiz : web. URL: <https://hls-dhs-dss.ch/de/articles/027224/2010-01-15/> (дата звернення: 28.03.2025).
7. Develey A. Biographie de R. A. Reiss / Universite de Lausanne : web. URL: <https://collections.unil.ch/expositions-virtuelles/exhibitions/25-biographie-de-r-a-reiss2> (дата звернення: 28.03.2025).
8. *Investigating and Proving Contemporary Forms of Crime: Scientific Approaches* : XV International Scientific Archibald Reiss Days Conference 2025. 30—31 Oct 2025 / Archibald Reiss Days : web. URL: <https://eskuip.kpu.edu.rs/dar/announcement> (дата звернення: 28.03.2025).
9. Бабаева Л. Рудольф Арчибальд Рейсс, швейцарський Шерлок Холмс. *Наша газета*. 11.09.2014. URL: <https://nashagazeta.ch/news/swiss/18251> (дата звернення: 28.03.2025).